

[2–2019]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

[2-2019]

Fakulta
humanitních
studií UK

Faculty
of Humanities,
Charles University

Obsah | Contents

1. Studie a eseje | Studies and Essays

VLADAN HANULÍK – White Coat Effect: The Making of the Patient-Physician Relationship in Modern Europe
Efekt bílého pláště: utváření vztahu pacienta a lékaře v moderní Evropě 175

VÁCLAV SMYČKA – Čtnost dějinnosti a zatracení bezdějinných.
K dějinnému aktérství v post-osvícenské středoevropské filozofické tradici
The Virtue of Historicity and the Damnation of Non-Historic People. On Historical Agency in the Post-Enlightenment Central European Philosophical Tradition 200

LUKÁŠ PĚCHULA – Literární antisemitismus a konstrukce image židovského národa v meziválečných románech širšího Ostravska. Imagologicko-komparativistická studie
Literary Antisemitism and the Construction of an Image of the Jewish Nation in the Interwar Novels of the Moravian-Silesian Region: Imagological-Comparative Study 224

2. Diskuse a rozepře | Discussions and Disputes

JAN HORSKÝ – „Obecné dějiny“, „obsahová filozofie dějin“ a evoluční teorie
'General History', 'Content-Oriented Philosophy of History', and the Theory of Evolution 253

MILOŠ HAVELKA – Existují obecné dějiny?
Is There a General History? 264

MIROSLAV HROCH – Obecné, světové, globální dějiny?
General, Global, or World History? 270

3. Recenze a reflexe | Reviews and Reflections

S. M. AMADAE – Prisoners of Reason: Game Theory and Neoliberal Political Economy; **HUNTER HEYCK** – Age of System: Understanding the Development of Modern Social Science; **EGLÉ RINDZEVIČIŪTĚ**, The Power of Systems: How Policy Sciences Opened Up the Cold War World (Vítězslav Sommer) 277

PHILIPP THER – Nový pořádek na starém kontinentě. Příběh neoliberální Evropy (Michal Kopeček)	286
DAGMAR HÁJKOVÁ, PAVEL HORÁK, VOJTĚCH KESSLER, MIROSLAV MICHELA (edd.) – Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu (Andrea Talabér)	293
OTA KONRÁD, RUDOLF KUČERA – Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922 (Jakub Rákosník)	298
KRZYSZTOF BRZECHCZYN (ed.) – Towards a Revival of Analytical Philosophy of History. Around Paul A. Roth's Vision of Historical Sciences (Karel Šima)	303
DENISA NEČASOVÁ – Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956 (Bohumil Melichar)	314
LUKÁŠ FASORA, JIŘÍ HANUŠ, DENISA NEČASOVÁ (edd.) – Svůdnost sociálního experimentu: nový člověk 20. století (Jakub Vrba)	320
KAMIL ČINÁTL, JAN MERVART, JAROSLAV NAJBERT (edd.) – Podoby česko-slovenské normalizace: dějiny v diskusi (Jakub Rákosník)	324
MARIE BAHENSKÁ, LIBUŠE HECZKOVÁ, DANA MUSILOVÁ – Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná. O ženské práci (Radek Hylmar)	330
LENKA ŘEZNÍKOVÁ – Ad majorem evidentiam. Literární reprezentace „zřejmého“ v textech J. A. Komenského (Radmila Prchal Pavlíčková)	335
Editorial Note	339
Upozornění redakce	341

LUKÁŠ FASORA, JIŘÍ HANUŠ, DENISA NEČASOVÁ (edd.), *Svůdnost sociálního experimentu: nový člověk 20. století,*

Praha 2018, Nakladatelství Lidové noviny, 328 s.,
ISBN 978-80-7422-606-9

Kolektivní monografie *Svůdnost sociálního experimentu* editorského týmu kolem Denisy Nečasové, Jiřího Hanuše a Lukáše Fasory přináší českému publiku osmnáct studií, které se, jak napovídá již podtitul knihy, věnují konceptu nového člověka v Evropě 20. století.¹ V úvodní kapitole uvádí Denisa Nečasová, že představy o radikální proměně společnosti byly vlastní právě minulému století, plnému silných společenských otřesů. Potřebu nového člověka vymezuje jako „utopistický konstrukt dobově naplňovaný různými obsahy, zejména v podobě vzoru hodného následování a symbolu optimistické budoucnosti“. Jak Nečasová zdůrazňuje, široká definice tohoto pojmu jde ruku v ruce s různorodými teoretickými přístupy jednotlivých autorů, což je příčinou poměrně širokého tematického rozptylu jednotlivých textů.

Kolektivní monografie je členěna do dvou bloků. První, nazvaný „Utopie, ideály, ideologie“, má obsahovat teoretické kapitoly a texty, které se zabývají jednotlivými „národními“ verzemi nového člověka. V praxi převažují právě druhé jmenované. Najdeme zde stať o sovětském novém člověku Michaely Peškové či antropologickém myšlení v poválečném Maďarsku Tamáse Scheibnera, v němž představuje teze pedagoga Sándora Karácsonye a filozofa Györgyho Lukáče. Francouzskému prostředí se naopak věnují Jiří Hanuš, konkrétně francouzskému křesťanskému personalismu a jeho recepci v ČSR, a Joan Tumblety, který se zabýval hledání nového francouzského člověka v meziválečném období. Dále kniha přináší kapitoly o fašistické Itálii (Kateřina a Vítěk Hlouškovi), nacistickém Německu (Jiří Němec), otázce nové ženy v poválečném Polsku (Katarzyna Stańczak-Wislicz) či literatuře ve východním Německu (Katrin Löffler). České prostředí reprezentuje kapitola Jakuba Machka o nekomunistických meziválečných utopiích v Československu. Blok uzavírá stať Eleny Petkové-Antonové o snahách o asimilaci žen muslimského vyznání v Bulharsku ve druhé polovině 20. století.

1 Denisa Nečasová vydala v roce 2018 monografii věnovanou koncepci nového člověka v Československu v 50. letech 20. století: *Nový socialistický člověk*, Brno 2018.

Druhý blok, nazvaný „Reprezentace, konkretizace, praxe“, má představit „jednotlivé varianty historického příběhu nového člověka“. Jeho úvodní kapitolu napsal Maciej Górny, který se v ní zaměřuje na roli, jakou mytizované bitvy z první světové války sehrály v meziválečné historii Polska, Československa a Rumunska jako symbol průlomu na cestě k představám současníků o novém člověku. Jiří Hutečka zkoumá rozpor mezi obrazy maskulinity a realitou první světové války u českých vojáků v rakousko-uherské armádě. Lukáš Fasora shrnuje za pomoci příkladů „krajiny revolučních tradic“ tří regionů v Čechách a na Moravě politiku paměti KSČ mezi léty 1920–1989. Další dvě kapitoly se věnují vzdělávání, Jaroslav Cuhra ústředním dělnickým školám v ČSR a Aleksandar Stojanović vzdělávací politice mládeže okupovaného Srbska za druhé světové války. Grzegorz Krzywiac se soustředil na představy mladé generace polských meziválečných nacionalistů, pro které byla budoucnost rámována i náboženskými aspekty a silným antisemitismem. Otázkou eugeniky v Itálii, konkrétně činností Biotypologického ortogenetického ústavu, se zabývá Francesco Cassata a nepochybně podnětným tématem uzavírá celou knihu Zdeněk Nebřenský, který se věnuje diskurzivní analýze publikací o sexuální výchově v Polsku a Československu 50. let 20. století.

Jak lze vidět na stručném přehledu jednotlivých kapitol, výše popsaná široká definice tématu a velký rozptyl teoretických přístupů způsobuje, že kniha trpí poměrně běžnou nemocí mnoha kolektivních monografií a působí spíše jako sborník, v němž spolu jednotlivé kapitoly příliš nekomunikují. Je škoda, že ty nejsou propojeny ani dílčími otázkami a spojuje je pouze široce definované téma. To se děje, ačkoli se svému názvu navzdory kniha bohužel nevěnuje celému 20. století, ale především jeho první polovině. Mnohé by napravil alespoň (nepřítomný) závěr knihy, či případně obsáhlejší úvod, který by se pokusil mezi jednotlivými texty najít styčné body a propůjčit tím knize jistou koherenci. Jakkoli se v něm Denisa Nečasová snaží tento fenomén stručně představit, kolektivní monografie by si možná zasloužila samostatnou kapitolu, která dosavadní bádání a jeho rozporů představí hlouběji.

Je ale třeba zdůraznit, že kniha zároveň přináší mnoho kvalitních studií, a čtenář si díky nim může učinit představu, jak rozdílná situace v tomto ohledu v jednotlivých zemích panovala. Autorský kolektiv se přitom neomezuje jen na české autory, a monografie tedy nabízí vhled do zahraniční historiografické produkce. V tom odvedl editorský tým dobrou práci a u zahraničních autorů rozhodně nevdá, že již tematicky podobné studie, ať již formou studie nebo

kapitoly v kolektivní monografii, publikovali v zahraničí.² Je však škoda, že ačkoli je monografie možná až příliš široce geograficky rozkročena po téměř celé Evropě, chybí v ní text, který by se přímo věnoval Slovensku, a až na pár výjimek zde nenajdeme mnoho studií, jež by se tímto tématem zabíraly přímo z perspektivy transnacionálních nebo komparativních dějin. Díky své rozmanitosti však i přesto kniha ukazuje určité produktivní rozpory v přístupu a tematickém zaměření. Vyvolává tak otázky, zda je fenomén nového člověka vlastní tzv. totalitním státům, případně i fašistickým režimům, nebo zda jej naopak můžeme podobným způsobem analyzovat rovněž v liberálních demokraciích. Je v tomto kontextu produktivní pracovat s teorií politických náboženství, resp. lze ji uplatnit na všechny zmíněné režimy? Jednoznačnou odpověď nenabízí ani otázka, zda přes silně jednotící politiku Moskvy vize nového člověka v jednotlivých poválečných východoevropských státech mohly mít i svá národní specifika. Mnohé kapitoly však naznačují, že nacionálně zaměřené utopie (a zdaleka nejen ty fašistické či nacistické) byly ve svých představách neméně radikální než komunistické.

V poměrně široké shodě však texty jednotlivých autorů a autorek dokládají, že zásadním aspektem při radikálních vizích nového uspořádání společnosti je reakce na krizi, v středoevropském kontextu především na hospodářskou krizi a první a druhou světovou válku. Zároveň dobře ilustrují skutečnost, že představy společností o budoucnosti mnohé vypovídají o jejich přítomnosti. Jak se v úvodu knihy zdůrazňuje, cílem autorského kolektivu je i podnítit vznik dalších prací. Pokud se v této souvislosti zamyslíme nad kapitolami, které se věnují české či československé společnosti, ukazuje se v této souvislosti „nový člověk“ jako produktivní nástroj, kterým se lze zaměřit nejen na komunistické vize, ale i na ty liberální či/a nacionální. Ostatně Michal Pehr v tomto ohledu příhodně naznačuje výraznou kontinuitu mezi třetí republikou a 50. lety. V meziválečných dějinách by vedle reflexí první světové války mohla být zajímavá i studie zabývající se radikalizací tehdejší československé společnosti, jejíž jednotlivé složky byly relativně silně rozděleny podle etnických, konfesijních i stavovských hranic a měly své představy o tom, jak reformovat společnost. Výše zmíněný text Jakuba Machka například dobře dokládá, jak etnicky exkluzivní představa o budoucnosti ČSR mohla již před Mnichovskou dohodou v české národní společnosti panovat.

2 Například Katrin Löffler byla editorkou sborníku *Der „neue Mensch“ in der frühen DDR-Literatur und sein Kontext*, Leipzig 2013, v němž vyšla i její studie podobného zaměření. Francesco Cassata publikoval monografii *Building the New Man*, Budapest 2011, kde se stejným ústavem zabývá v jedné podkapitole.

Kolektivní monografie je i přes jisté nedostatky přínosným počinem. Pestré složení autorského kolektivu nabízí čtenářům fundovaný vhled do jednotlivých dílčích témat, která v případě mnoha studií nejsou české odborné literatuře příliš známa. Díky teoretickému i tematickému rozkročení mohou být jednotlivé texty inspirací pro mnohá další bádání.

Jakub Vrba